

Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2010:2

TYÖSUOJELU SUOMESSA

■ SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ
Helsinki 2010

Työsuojelu Suomessa

Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2010:2

ISBN 978-952-00-2977-7 (nid.)

ISBN 978-952-00-2978-4 (PDF)

ISSN-L 1236-2123

ISSN 1236-2123 (painettu)

ISSN 1797-987X (verkkójulkaisu)

URN:ISBN:978-952-00-2978-4 (PDF)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-2978-4>

Kustantaja: Sosiaali- ja terveysministeriö

Kuvat: Rodeo, Pixmac

Ulkoasu ja paino: Yliopistopaino, Helsinki 2010

SISÄLLYS

1 Työsuojelu varmistaa terveellisen ja turvallisen työympäristön	4
Ministeriöiden välinen työnjako ja yhteistyö	6
2 Lainsäädäntö ohjaa työsuojelua	7
Valvontalainsäädäntö	8
Työpaikkojen valvonta	9
Markkinavalvonta	10
Erytyislainsäädäntö	10
3 Työsuojeluun kuuluu yhteistoiminta	12
4 Ministeriö johtaa työsuojeluhallinnon toimintaa	13
Kehittämistoiminta, verkostoyhteistyö ja ohjelmat	13
5 Aluehallinnon työsuojeluviranomaiset ohjaavat ja valvovat	16
6 Työsuojelu on useiden toimijoiden yhteistyötä	18
7 Työterveyshuolto suojelee ja edistää terveyttä	22
8 Tyky-toiminta tukee työhyvinvointia	23
9 Kansainvälistä yhteistyötä työsuojelun hyväksi	24
10 Tilastotietoja	25
Suomen työmarkkinat pähkinänkuoressa	32

I Työsuojelu varmistaa terveellisen ja turvallisen työympäristön

Mielekäs työ, jossa ihmisen fyysinen ja psyykinen sekä sosiaalinen terveys ja turvallisuus on varmistettu, on keskeistä elämänlaadulle ja hyvinvoinnille. Hyvät työolot edistävät työssä jaksamista, tuottavuutta ja kilpailukykyä.

Suomessa työsuojelu kattaa työn turvallisuuden ja terveellisyyden lisäksi myös palvelussuhteen ehdot, henkisen hyvinvoinnin, johtamisen ja organisaation toimivuuden sekä tuottavuuden ja yhteistoiminnan.

Päävastuu työolojen kehittamisestä on työpaikoilla. Työnantajalla on laissa säädetty vastuu työn turvallisuudesta ja terveellisyydestä. Työnantaja vastaa myös työsuojelutoiminnasta ja työympäristön parantamisesta aiheutuvista kustannuksista. Myös työntekijän on omalta osaltaan huolehdittava omasta ja muiden työntekijöiden turvallisuudesta. Työsuojeluhallinto, työterveyshuolto ja muut asiantuntijapalvelut tukevat työpaikkojen toimintaa.

Työsuojeluviranomaiset suuntaavat toimintansa työhyvinvoinnin kannalta keskeisiin kysymyksiin. Työsuojeluhallinto toimii tiiviissä yhteistyössä työmarkkinaosapuolten kanssa työntekijöiden turvallisuuden, hyvinvoinnin, terveyden sekä tuotanto- ja palvelutoiminnan tulosten parantamiseksi.

Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan työsuojelustrategian painoalueet ovat

- työ- ja toimintakyvyn ylläpito ja edistäminen
- työtapaturmien ja ammattitautien ehkäisy
- tuki- ja liikuntaelinsairauksien ehkäisy
- henkinen hyvinvointi työssä
- työssä jaksaminen ja
- työn hallinta.

Sairauspoissaolojen määrä on 1990-luvun puolivälin jälkeen jatkuvasti kasvanut. Korvattuja sairauspoissaolopäiviä kertyi vuonna 2009 yhteensä noin 15,7 miljoonaa päivää. Mielenterveyteen liittyvät ongelmat sekä tuki- ja liikuntaelinsairaudet ovat sekä sairauspoissaolojen että työkyvyttömyyseläkkeiden merkittävimmät syyt. Ammattitaudit ovat vähentyneet vuodesta 1994 alkaen. Nykyisin ilmenee noin 5000 ammattitautitapausta vuosittain. Meluvammat, ihotaudit ja rasisussairaudet muodostavat tällä hetkellä suurimmat ammattitautiryhmät. (Kuviot 1,2, 3 ja 4)

Työpaikalla tapahtuneet tapaturmat vähentyivät 1990-luvun puoliväliin mennessä lähes puoleen siitä, mitä ne olivat olleet 1970- ja 1980-luvulla. Tämän jälkeen suotuisa kehitys on pysähtynyt, ja työpaikkatapaturmien määrä on hieman lisääntynyt. Työpaikkatapaturmia sattuu eniten rakentamisen ja teollisuuden toimialoilla. Talonrakennus- ja elintarviketeollisuustyössä tapahtuu eniten työvahinkoja. (Kuviot 5, 6 ja 7)

Tapaturmavakuutuslaitosten liiton mukaan vuonna 2008 palkansaajille ja yrittäjille korvattiin yhteensä noin 150 600 työvahinkoa. Työvahinkoja ovat työpaikka- ja työmatkatapaturmat sekä ammattitaudit ja -tautiepäilyt. Palkansaajille sattui vuonna 2008 143 983 työvahinkoa, joista työpaikkatapaturmia oli 117 920, työmatkatapaturmia 21 849 sekä ammattitautitapauksia 4 212. Kuolemaan johtaneita tapaturmia sattui työpaikalla 35 ja työmatkalla 16 vuonna 2008. Ammattitautien aiheuttamia kuolemia oli 107, joista lähes kaikki olivat asbestin aiheuttamia. Yrittäjille tapahtui 5 920 työpaikkatapaturmaa. (Kuviot 5, 8 ja 9)

Euroopan unionin työsuojelustrategian tavoitteena on ehkäistä työn vaaroja, yhdistää eri poliittisia välineitä, kuten esimerkiksi lainsäädäntöä, sosiaalista vuoropuhelua, edistämistoimia, hyviä käytäntöjä ja taloudellisia kannustimia, ja luoda yhteistyökumppanuuksia työhyvinvoinnin parantamiseksi. Suomessa tapahtuu vakavia ja kuolemaan johtaneita työtapaturmia hieman EU-maiden keskiarvoa vähemmän. Määrätietoisella nolla tapaturmaa -ajattelulla tavoitellaan maailman kärkisijaa työsuojelun edistämisessä.

Ministeriöiden välinen työnjako ja yhteistyö

Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) vastaa mm. työn terveellisyden ja turvallisuuden, lakisääteisten vakuutusten (työeläke-, tapaturma-, liikenne-, potilas- ja ympäristövahinkovakuutus) sekä sukupuolten välisen tasa-arvon kehittämisestä ja lainsäädännön valmistelusta. Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa työsuojelun valvonnasta, kehittämisestä ja työsuojeluun liittyvän lainsäädännön laatimisesta sekä työterveyshuollon kehittämisestä. Ministeriö toimii tiiviissä yhteistyössä mm. työ- ja elinkeinoministeriön, ympäristöministeriön, liikenne- ja viestintäministeriön, opetus- ja kulttuuriministeriön, sisäasiainministeriön, maa- ja metsätalousministeriön sekä muiden viranomaisten kanssa asioissa, joilla on liittymäkohtia työsuojeluun.

Työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) vastuulla on työpolitiikan strategia ja toimeenpano, työelämän toimivuuden kehittäminen ja sen laadun edistäminen sekä työllisyyden edistäminen. Ministeriön tehtäviin kuuluu myös julkisen työvoimapalvelun suunnittelu ja toteutus. Työelämään liittyvät tehtävät kattavat lisäksi työmarkkinariitojen sovittelun, yhdenvertaisuuden turvaamisen, eräät merimiespalvelut sekä palkkaturva-asiat. Työ- ja elinkeinoministeriö vastaa myös siviilipalveluksen ohjauksesta ja kehittämisestä. Ministeriö valmistelee ja kehittää yllä mainittuihin asioihin liittyvää lainsäädäntöä.

2 Lainsäädäntö ohjaa työsuojelua

Suurin osa Suomen uudesta työsuojelulainsäädännöstä valmistellaan Euroopan komission aloitteesta Euroopan unionin toimielimissä. Suomalaiset asiantuntijat osallistuvat aktiivisesti Euroopan unionin työsuojelulainsäädännön valmisteluun. Suomen tavoitteena on nykyaikainen, tehokkaasti vaikuttava, tosiasioihin ja näyttöön perustuva yhteisöläinsäädäntö.

Suomen perustuslain mukaan julkisen vallan on huolehdittava työvoiman suojelusta. Työturvallisuuslaki määrittää, että työnantajalla on velvollisuus huolehtia työntekijän turvallisuudesta ja terveydestä. Työturvallisuuslaki sisältää säännöksiä myös työntekijän velvollisuuksista sekä työnantajan ja työntekijöiden yhteistoiminnasta työturvallisuuden edistämiseksi. Työturvallisuuslakia sovelletaan kaikessa palkkatyössä ja myös muissa siihen rinnastettavissa toiminnoissa.

Työterveyshuoltolakia sovelletaan työhön, jossa työnantajan on noudatettava työturvallisuuslakia. Työnantajan velvollisuus on järjestää ja kustantaa terveydenhuollon ja eri alojen asiantuntijoiden toiminta työstä ja työolosuhteista johtuvien vaarojen ja haittojen torjumiseksi.

Työsopimuslaissa on säännökset työnantajan ja työntekijän oikeuksista ja velvollisuuksista työsuhteessa. Säännökset koskevat esimerkiksi syrjintäkieltoa, perhevapaita, lomauttamista ja työsopimuksen irtisanomista tai purkamista. Työsopimuslaissa säädetään myös työehtosopimusten yleissovunudesta.

Yleisiä työsuhdetta koskevia lakeja ovat myös yhdenvertaisuuslaki ja yksityisyyden suojasta annettu laki, joiden noudattamista työsuojeluviranomaiset valvovat. Sen sijaan laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta ei kuulu työsuojeluviranomaisten valvonnan piiriin.

Työaika koskevat lait muodostavat oman kokonaisuutensa. Niitä ovat yleinen työaikalaki, jota toimialakohtaiset työaikalait täydentävät. Vuosilomasta on oma lakinsa. Lisäksi tähän ryhmään kuuluvat opintovapaalaki ja vuorotteluvapaalaki. Työsuojeluviranomainen valvoo myös näiden lakien noudattamista.

Tapaturmavakuutuslaissa on säädetty työntekijän oikeudesta saada korvausta työtapaturmasta. Työnantajalla on velvollisuus ottaa vakuutus vakuutuslaitoksesta. Työsuojeluviranomaiset valvovat, että työnantaja täyttää vakuutamisvelvollisuutensa. Vastaavasti on säädetty ammattitautien korvaamisesta.

Työn turvallisuus riippuu paljon myös siinä käytettävien koneiden, henkilönsuojainten ja muiden teknisten laitteiden sekä kemikaalien ominaisuuksista. Teknisten laitteiden valmistajaa koskevista velvoitteista säädetään niiden vaatimustenmukaisuudesta annetussa laissa. Laki velvoittaa valmistajaa tai tämän edustajaa. Lain nojalla on annettu asetuksia muun muassa koneista, henkilönsuojaimista ja traktoreista. Kemikaalilaissa on vastaavasti kemikaalin valmistajaa velvoittavat säännökset. Työsuojeluviranomaiset valvovat näiden lakien noudattamista.

Rikoslaissa on erityinen luku työrikoksista. Työturvallisuusrikoksesta, työaikasuojelurikoksesta, työsyrjinnästä, kiskonnantapaisesta työsyrjinnästä, työntekijöiden edustajan oikeuksien loukkaamisesta, työntekijöiden järjestäytymisvapauden loukkaamisesta, työnvälitysrikoksesta ja luvattoman ulkomaisen työvoiman käytöstä on säädetty rikoslaissa rangaistus. Rangaistukseen voidaan tuomita työnantaja, tämän edustaja tai oikeushenkilö. Rikoksesta riippuen rangaistuksena on sakkoa tai vankeutta, jota ankarimmassa tapauksessa voidaan tuomita kaksi vuotta.

Valvontalainsäädäntö

Työsuojeluviranomaisten oikeuksista ja velvollisuuksista säädetään laissa työsuojelun valvonnasta ja työpaikan työsuojeluyhteistoiminnasta. Työnantajien ja työntekijöiden yhteistoiminta työsuojeluasioissa järjestetään laissa säädetyllä tavalla, jos työpaikalla ei ole noudatettava asiaa koskevaa työmarkkinaosa-puolten välistä sopimusta.

Työsuojeluvälvonnassa on kaksi kokonaisuutta – työpaikka- ja markkinavalvonta. Työpaikkavalvonnaksi kutsutaan työpaikan olosuhteiden ja työnantajan noudatettavaksi säädettyjen lakien noudattamisen valvontaa. Markkinavalvonta on markkinoilla olevien tuotteiden vaatimustenmukaisuuden valvontaa.

Työehtosopimusten yleissitovuus – mitä se on?

Työehtosopimus on sopimus, jonka yksi tai useampi työnantaja tai työnantajien yhdistys tekee yhden tai useamman rekisteröidyn työntekijäin yhdistyksen kanssa. Työehtosopimus sisältää määräyksiä työsuhteen ehdoista ja työoloista. Työehtosopimus velvoittaa niitä, jotka ovat tehneet sen tai yhtyneet sopimukseen. Tätä sanotaan normaalisisitovuudeksi. Jos työehtosopimus on valtakunnallinen, asianomaisella alalla edustavana pidettävä työehtosopimus, se on yleissitova työehtosopimus. Yleissitovuus laajentaa työehtosopimuksen vähimmäisehdot myös järjestäytymättömien työnantajien palveluksessa oleviin työntekijöihin. Järjestäytymättömän työnantajan on noudatettava yleissitovan työehtosopimuksen määräyksiä. Erityinen lautakunta vahvistaa päätöksellään, mitkä työehtosopimukset ovat yleissitovia.

Työpaikkojen valvonta

Aluehallintovirastojen (AVI) työsuojelun vastuualueet eli aluehallinnon työsuojeluviranomaiset valvovat työsuojelulainsäädännön noudattamista. Työsuojelutarkastajalla on oikeus päästä työpaikalle ja tehdä työpaikkatarkastus. Hänellä on myös oikeus saada työnantajalta valvontaa varten tarpeelliset tiedot ja selvitykset. Työpaikalle tehtävästä tarkastuksesta ilmoitetaan etukäteen, jos yllätystarkastus ei ole valvonnan kannalta tarpeellinen. Tarkastuksesta tehdään tarkastuskertomus.

Työsuojelutarkastaja antaa tarkastuskertomuksessa toimintaohjeet vähäisten puutteiden korjaamisesta. Suuremmista puutteista tarkastaja antaa kehoituksen, jonka noudattamista hän seuraa. Tarvittaessa työsuojeluviranomainen voi tehdä velvoittavan päätöksen ja panna sen tehosteeksi sakon uhan. Jos on kysymys hengenvaarallisesta tilanteesta, tarkastaja voi kieltää työnteon jatkamisen tai määrätä vaaran aiheuttajan käyttökieltoon.

Työsuojeluviranomaisen päätökseen haetaan muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen. Jos työsuojelutarkastuksessa ei ole toimittu lainmukaisesti, siitä voidaan tehdä kirjallinen muistutus työsuojelun vastuualueelle.

Jos työsuojeluviranomainen epäilee, että sen valvottavana olevassa työpaikassa on tehty rikoslaissa rangaistavaksi säädetty työrikos, työsuojeluviranomainen ilmoittaa siitä poliisille. Syyteharkinta kuuluu viralliselle syyttäjälle. Työsuojeluviranomaista on kuultava asiantuntijana esitutkinnan ja syyteharkinnan aikana ja vielä tuomioistuimen suullisissa käsittelyssä.

Asianomaiset työmarkkinajärjestöt valvovat työehtosopimusten noudattamista. Työsuojeluviranomaiset valvovat, että myös järjestäytymättömät työnantajat noudattavat yleissitovia työehtosopimuksia. Kun työsuojeluviranomaiset valvovat yleissitovien työehtosopimusten noudattamista, ne toimivat yhteistoiminnassa niiden työnantajien ja työntekijöiden yhdistysten kanssa, joiden tekemistä sopimuksista on kysymys.

EU:n jäsenmaiden kesken tehdään yhteistyötä työsuojeluvälvonnassa EU:n johtavien työsuojelutarkastajien komiteassa (SLIC) ja sen alaisissa työryhmissä. Yhteistyö koostuu mm. eurooppalaisista valvontahankkeista, kokouksista ja teemapäivistä, työsuojeluvälvonnän tiedonvaihtoverkostosta (SLIC-KSS) sekä tarkastajanvaihdosta.

Markkinavalvonta

Sosiaali- ja terveystieteiden työsuojaosasto tekee markkinavalvonnan osalta tarvittavia päätöksiä. Päätöksillä estetään vaarallisten tuotteiden markkinoilla olo tai rajoitetaan sitä. Yleensä tuotteen markkinoilla oloa rajoittavasta päätöksestä on ilmoitettava myös Euroopan komissiolle ja muille EU:n jäsenvaltioille. Näiden päätösten perustaksi tarvittavat selvitykset tehdään yleensä AVI:n työsuojelun vastuualueella ja selvityksiin saadaan tietoja työpaikkavalvonnan yhteydessä. Ministeriön tekemään päätökseen haetaan muutosta korkeimmalta hallinto-oikeudelta.

Erityislainsäädäntö

Tekniseen turvallisuuteen liittyvä lainsäädäntö ja viranomaistoiminta liittyvät läheisesti työsuojeluun. Työturvallisuuslaki on yleislaki, jota erityislait täydentävät. Erityislainsäädäntöä on esimerkiksi sähköturvallisuudesta, säteilyturvallisuudesta, paineastioista, hisseistä ja kemikaaleista. Asianomaiset erityisviranomaiset valvovat näiden säädösten noudattamista.

3 Työsuojeluun kuuluu yhteistoiminta

Työsuojelun yhteistoiminta työpaikalla perustuu useimmiten asiaa koskeviin työmarkkinajärjestöjen sopimuksiin. Valvontalaissa on kuitenkin säännökset siltä varalta, että tällaisia sopimuksia ei ole. Laissa on myös säännökset niistä asioista, joista ei voida sopia laista poikkeavalla tavalla. Sopimuksella ei voida

- rajoittaa työsuojeluvaltuutetun oikeutta saada tietoja tai keskeyttää vaarallista työtä
- rajoittaa työsuojeluvaltuutetun irtisanomissuojaa.

Työsuojeluvaltuutettu edustaa työsuojelun yhteistoiminnassa työntekijöitä. Laki edellyttää, että vähintään kymmenen työntekijän työpaikalla työntekijät valitsevat keskuudestaan työsuojeluvaltuutetun. Työsuojeluvaltuutetulla on oikeus saada koulutusta tehtävänsä sekä vapautusta muista tehtävistä työsuojeluvaltuutetun tehtävän hoitamista varten. Työsuojeluvaltuutetulla on oikeus saada tehtävänsä hoitamista varten tarpeelliset tiedot työnantajalta. Valtuutettu voi myös keskeyttää edustamiensa työntekijöiden tekemän vaarallisen työn. Työnantajan edustajana on työsuojelupäällikkö, jos työnantaja ei itse hoida työsuojelun yhteistoimintaan kuuluvia tehtäviä.

Työsuojelun yhteistoiminnassa käsiteltäviä asioita ovat kaikki työntekijän turvallisuuteen ja terveyteen vaikuttavat työstä johtuvat asiat. Jos asia koskee vain yhtä työntekijää, asia käsitellään hänen ja hänen esimiehensä kesken, mutta työsuojeluvaltuutetulla on oikeus osallistua siihen. Laajemmat asiat käsitellään työsuojelutoimikunnassa, jonka jäseninä ovat työsuojeluvaltuutetut ja muut työntekijöiden valitsemat edustajat sekä työnantajan nimeämät edustajat.

Laissa työsuojelun valvonnasta ja työpaikan työsuojeluyhteistoiminnasta säädetään vain työsuojelua koskevasta työpaikan yhteistoiminnasta. Erikseen ovat muut henkilöstön osallistumisjärjestelmiä koskeva lait, esimerkiksi laki yhteistoiminnasta yrityksissä.

4 Ministeriö johtaa työsuojeluhallinnon toimintaa

Työsuojeluhallinnosta ja sen tehtävistä säädetään laissa työsuojeluhallinnosta. Suomen työsuojeluhallinto muodostuu sosiaali- ja terveysministeriön työsuojeluosastosta ja Aluehallintovirastojen (AVI) työsuojelun vastuualueista. Ministeriö johtaa työsuojeluhallinnon toimintaa, kehittää työsuojelua ja valmistelee lainsäädäntöä. Työsuojeluviranomaiset valvovat, että lakeja ja määräyksiä noudatetaan. Työsuojeluviranomaiset antavat myös ohjeita ja neuvoja. Valvontatehtävää suorittaessaan työsuojeluhallinto on riippumaton. Valtion talousarviossa osoitetaan joka vuosi tarvittavat varat työsuojeluviranomaisten toimintaan.

Työsuojeluhallinto huolehtii sosiaali- ja terveysministeriön johdolla työsuojelun alueellisesta ohjauksesta ja valvonnasta. AVI:en työsuojelun vastuualueet toimivat ministeriön alaisina. Vastuualueita on yhteensä viisi. Vastuualueiden vuosittaisista tulostavoitteista sovitaan ministeriön ja vastuualueiden välisissä tulosneuvotteluissa.

AVI:en työsuojelun vastuualueet vastaavat alueellaan työolojen kehittämisestä ja valvonnasta. Työsuojelun vastuualueen johtaja huolehtii, että tehtävät hoidetaan sovittujen tulostavoitteiden mukaisesti.

Työsuojeluhallinnossa on kaikkiaan noin 540 virkamiestä. Sosiaali- ja terveysministeriön työsuojeluosastolla on noin 80 virkaa ja AVI:en työsuojelun vastuualueilla on noin 460 virkaa. Työsuojeluviranomaisten valvottavana on noin 223 000 työpaikkaa. Vuosittain tarkastajat tekevät yli 20 000 tarkastusta.

Kehittämistoiminta, verkostoyhteistyö ja ohjelmat

Työoloja ja työhyvinvointia kehitetään ensisijassa työpaikoilla. Tätä tukevat tutkimus, koulutus, verkostoyhteistyö, tiedottaminen ja esimerkiksi vakuutusyhtiöiden työturvallisuustyö. Monet eri tahot valtakunnallisesti, alueellisesti ja paikallisesti toimivat yhteisten työsuojelutavoitteiden puolesta. Suomessa

työoloja kehitetään yhteistyössä pysyvien organisaatioiden ja menettelyjen ja erilaisten ohjelmien, foorumien ja hankkeiden kautta. Sosiaali- ja terveysministeriöllä on tärkeä tehtävä yhteistyöverkoston ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Ministeriöllä on työhyvinvoinnin kehittämisessä monia toimintamuotoja. Niistä keskeisimpiä ovat Työhyvinvointifoorumi ja Työterveyslaitoksen tutkimus- ja kehittämistoiminta sekä hankkeet, kuten MASTO-hanke, joka pyrkii vähentämään masennusperäistä työkyvyttömyyttä.

Työsuojeluhallinto tekee kiinteää yhteistyötä työnantajien ja työntekijöiden järjestöjen kanssa. Kolmikantainen työsuojeluneuvottelukunta toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä työsuojelua koskevien periaatekysymysten käsittelyä varten. Jokaisella Aluehallintoviraston työsuojelun vastuualueella on vastaavasti kolmikantainen työsuojelulautakunta. Työterveyslaitoksen jokaisen toimipisteen yhteydessä toimii neuvottelukunta, jonka jäsenet edustavat työsuojeluviranomaisia, sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisia, keskeisiä työmarkkina- ja yrittäjäjärjestöjä sekä alueen elinkeino- ja väestörakennetta sekä muita keskeisiä järjestöjä, yhteisöjä ja organisaatioita. Neuvottelukunnan uutena tehtävänä on ollut vuoden 2010 alusta seurata muutoksia alueen elinkeino- ja työelämässä sekä tehdä niiden perusteella aloitteita ja esityksiä työsuojelua ja työhyvinvointia edistävästä toimenpiteistä. Lisäksi neuvottelukunta toimii alueellisena yhteistoimintaverkostona, joka edistää työterveyttä ja työssä jaksamista sekä vaikuttaa myönteisesti työssäoloajan jatkumiseen.

Suomessa työelämän ja työhyvinvoinnin kehittämiseksi on toteutettu ja toteutetaan valtakunnallisia ohjelmia ja verkostoyhteistyötä, joissa eri ministeriöt, työmarkkinaosapuolet ja muut tahot tekevät tiivistä yhteistyötä.

Kolmikanta

Kansainvälisen työjärjestön (ILO) kolmikantaperiaate on Suomen työsuojeluhallinnon keskeinen toimintaperiaate. Kolmikantaperiaate tarkoittaa sitä, että hallituksen ohella myös työnantajien ja työntekijöiden edustajat ovat hahmottamassa, hyväksymässä ja toteuttamassa työsuojelua koskevia toimenpiteitä. Siten toimenpiteistä tulee tehokkaita ja käytännön todellisuuteen pohjautuvia.

Viime vuosien merkittävimmät kehittämistoimet

- Työelämän kehittämisohjelma (Tyke-, Tykes-ohjelma ja Tyke-rahoitus) 1996–
- Kansallinen ikäohjelma 1998–2002
- Työssä jaksamisen tutkimus ja toimenpideohjelma 2000–2003
- Työtapaturmaohjelma 2001–2005
- Valtakunnallinen toimenpideohjelma työssäolon jatkamisesta, työssä jaksamisesta ja kuntoutuksesta (Veto-ohjelma) 2003–2007
- Työhyvinvointifoorumi 2008–
- Masto-hanke 2008–

Tekes – teknologian ja innovaatioiden kehittämiskeskus kannustaa suomalaisia työpaikkoja kehittämään työelämäinnovaatioita, tuottavuutta ja työelämän laatua. Tekesin Tyke-rahoitus on jatkoa Työelämän kehittämisohjelmalle (Tykes). Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus Työhyvinvointifoorumi sovittaa yhteen työhyvinvointia edistävien organisaatioiden toimintatapoja ja levittää hyviä käytäntöjä. Tavoitteena on aikaansaada verkostoyhteistyötä ja kumppanuuksia, joilla tehostetaan toimintojen tuloksellisuutta ja saavutetaan synergiaetuja.

Euroopan työterveys- ja työturvallisuusvirastolla, joka sijaitsee Espanjan Bilbaossa, on merkittävä rooli Euroopan unionin työsuojeluyhteistyössä työsuojelutiedon muokkaajana ja levittäjänä. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus Työhyvinvointifoorumi hoitaa tähän liittyviä tehtäviä kansallisena koordinaatiokeskuksena työsuojeluneuvottelukunnan yhteistyössä eri toimijajäsenten kanssa.

Suomalaiset työnantajat ja työntekijät ovat järjestäytyneitä. Elinkeinoelämän Keskusliitto edustaa yksityisiä työnantajia. Työntekijöitä edustavat Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK, Toimihenkilökeskusjärjestö STTK ja Akava, joka on korkeasti koulutettujen ammatinharjoittajien keskusjärjestö. Suomen Yrittäjät edustavat sekä yksityisyrittäjiä että työnantajayrityksiä. Edunvalvonnan piirissä olevien työntekijöiden järjestäytymisaste on 69 prosenttia, mikä on erittäin korkea verrattuna useisiin muihin maihin.

5 Aluehallinnon työsuojeluviranomaiset ohjaavat ja valvovat

AVI:n työsuojelun vastuualueet valvovat työsuojelulainsäädännön noudattamista työpaikoilla. Ne myös tiedottavat ja neuvovat hyvistä työsuojeluratkaisuista. Viranomaisvalvonnan ja -ohjauksen tavoitteena on, että työpaikat arvioisivat yhä enemmän itse työolojaan ja ryhtyisivät tarvittaessa toimiin niiden parantamiseksi.

Työsuojeluviranomaiset valvovat yli sadan säädöksen noudattamista. Keskeisiä näistä ovat työturvallisuuslaki ja sen nojalla annetut asetukset, työaikalaki, vuosilomalaki, työsopimuslaki, työterveyshuoltolaki sekä laki nuorten työntekijäin suojelusta. Työsuojeluviranomaiset tutkivat lisäksi vakavat työtapaturmat ja ammattitaudit. Sekä työnantajat että työntekijät voivat pyytää työsuojeluviranomaisilta neuvoja ja työpaikkatarkastusta.

Työsuojelutarkastajalla on oikeus päästä jokaiselle työpaikalle ja muihin valvontakohteisiin sekä saada nähtäväkseen työsuojeluvalvonnan kannalta tarpeelliset asiakirjat. Tarvittaessa työsuojeluviranomainen voi velvoittaa työnantajan korjaamaan työpaikalla esiintyvät työturvallisuuspuutteet. Tarkastajalla on vaihtoehtoisuus liikesalaisuuksia ja työntekijän terveydentilaa koskevista tiedoista sekä työpaikalta tulleista tarkastuspyynnöistä.

Työsuojeluvalvonta suunnataan viranomaisten omien havaintojen ja muiden tietolähteiden perusteella ongelmallisimmille toimialoille. Työpaikat voivat pyytää työsuojeluviranomaista tekemään tarkastuskäynnin työpaikalle. Tarkastajat antavat tietoa myös puhelimitse. Yleisimmin soittajia kiinnostaa työsopimuksen tekeminen, palkanmaksu, irtisanominen, työajat ja ylitöiden teettäminen, työelämän tietosuoja, vuosiloma tai työehtosopimus.

Vuonna 1909 Suomeen perustettu valtakunnallinen työsuojelunäyttely jatkaa toimintaansa Tampereella. Näyttely tuo työsuojelutietouden havainnollisesti ja tuoreesti esiin. Näyttelyssä on kävijöitä vuosittain lähes 10 000. Näyttely on läpi-

Viisi työsuojelun vastuualuetta

leikkaus työsuojelusta, työsuojeluhallinnosta ja lainsäädännöstä. Näyttelyssä esitellään myös valtakunnallisia työelämän kehittämishankkeita, Euroopan työterveys- ja työturvallisuusviraston kampanjoita sekä työsuojelun hyviä käytäntöjä. Esillä on myös työssä käytettäviä apuvälineitä esimerkiksi, suojaimia ja työsuojelun av-tallenteita. Työsuojelunäyttely osallistuu lukuisiin ammattimessu- ja näyttelytapahtumiin eri puolilla Suomea ja tarvittaessa myös ulkomailla.

6 Työsuojelu on useiden toimijoiden yhteistyötä

Työsuojelun tärkeimmät toimijat ovat työpaikoilla. Tämä koskee sekä vapaaehtoista työolojen kehittämistä että lainsäädäntöön perustuvaa työsuojelua. Avainasemassa ovat työpaikan johto ja linjaorganisaatio. Työnantajan ja työntekijöiden yhteistoiminta on työsuojelun keskeinen ulottuvuus. Työsuojelu työpaikoilla tuottaa parhaan tuloksen, kun työnantaja ja työntekijät toteuttavat sitä yhteistyössä.

Paitsi työsuojeluhallinto myös muut viranomaiset ja niiden asiantuntemus tukevat työsuojelua ja siihen vaikuttavia toimia. Näitä viranomaisia ovat sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalta Valvira ja Säteilyturvakeskus (STUK) sekä muilta hallinnonaloilta Turvatekniikan keskus (Tukes), Kuluttajavirasto (KUV) ja Liikenteen turvallisuusvirasto Trafi.

Työterveyslaitos (TTL)

Työterveyslaitos on monitieteinen tutkimus- ja asiantuntijalaitos, joka edistää työn terveellisyttä ja turvallisuutta sekä työntekijöiden hyvinvointia. Työterveyslaitos tarjoaa ratkaisuja asiakkaidensa ja työelämän tarpeisiin tutkimuksen, koulutuksen, asiantuntijapalveluiden ja tiedonvälityksen keinoin. Työterveyslaitoksen toimipisteitä on kuudella paikkakunnalla: Helsingissä, Kuopiossa, Lappeenrannassa, Oulussa, Tampereella ja Turussa. Työterveyslaitoksen päätoimipiste on Helsingissä.

Lisätietoja: www.ttl.fi

Työsuojelurahasto (TSR)

Työsuojelurahasto rahoittaa sellaista tutkimus-, kehitys- ja tiedotustoimintaa, joka parantaa työoloja ja edistää työyhteisöjen toiminnan turvallisuutta ja tuottavuutta. Rahoitusmuodot ovat tutkimus-, kehitys- ja tiedotushankkeet, henkilökohtaiset stipendit ja työyhteisöjen kehittämisavustukset. Rahasto rahoittaa lain mukaan Työturvallisuuskeskusta. Varansa rahasto saa työnantajien maksamasta lakisääteisestä tapaturmavakuutusmaksusta. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö valvoo rahaston toimintaa. Työsuojelurahasto ja Työturvallisuuskeskus julkaisevat yhdessä Telma-lehteä, joka on erikoistunut työelämän kehittämiseen.

Lisätietoja: www.tsr.fi

Tapaturmavakuutuslaitosten liitto (TVL)

Tapaturmavakuutuslaitosten liitto (TVL) koordinoi lakisääteisen tapaturmavakuutuksen toimeenpanoa. TVL:n tehtäväkenttä on laaja. Se kehittää lakisääteistä tapaturmavakuutusta ja sen toimeenpanojärjestelmää ja edistää eri osapuolien ja toimeenpanojärjestelmän yhteistoimintaa sekä korvausjärjestelmän yhtenäisyyttä. TVL toimii vakuutuslaitosten yhteistyöelimenä, tilastoi työtapaturmat ja ammattitaudit sekä niiden syyt ja seuraukset sekä ehkäisee työtapaturmia ja ammattitauteja. TVL:n tehtäviin kuuluu myös työtapaturmakorvauksen maksaminen niissä tapauksissa, joissa teetettyä työtä ei ole vakuutettu. Lisätietoja: www.tvl.fi

Työturvallisuuskeskus (TTK)

Työturvallisuuskeskus pyrkii parantamaan samanaikaisesti työturvallisuutta, työhyvinvointia ja tuloksellisuutta sekä esimiestyön ja yhteistoiminnan edellytyksiä työyhteisöissä. Toiminta kohdistuu työsuojelu- ja työterveyshenkilöstön lisäksi esimiehiin ja luottamushenkilöstöön. Palveluja ja tuotteita kehitetään jatkuvasti yhteistyössä asiakkaiden ja sidosryhmien kanssa. TTK tarjoaa työyhteisöille koulutusta, tiedotusta, aineistoa ja kehittämisspalveluja sekä ylläpitää työsuojeluhenkilörekisteriä. Päärahoitus toimintaan tulee työnantajien maksamista tapaturmavakuutusmaksuista Työsuojelurahaston kautta. TTK on työmarkkinakeskusjärjestöjen hallinnoimia organisaatioita.

Lisätietoja: www.ttk.fi

VTT

VTT on puolueeton asiantuntijaorganisaatio, joka tuottaa asiakkailleen korkeatasoisia tutkimus-, teknologia- ja innovaatiopalveluja, riskien, turvallisuuden ja käyttövarmuuden alalla. VTT tarjoaa sekä julkisen että yksityisen sektorin asiakkaille monipuolisia palveluja ja tietoa päätöksenteon tueksi. VTT:n osaa-
misalueisiin lukeutuu muun muassa palo-, liikenne-, prosessi- ja kemikaaliturvalli-
suus, tietoturva sekä teollisten ja logististen järjestelmien riskienhallinta. Tämän lisäksi VTT työskentelee lukuisten, myös turvallisuuteen ja käyttövarmuuteen vaikuttavien ilmiöiden, kuten korroosion ja kulumisen parissa.

Lisätietoja: www.vtt.fi

Suomen Standardisoimisliitto (SFS)

Suomen Standardisoimisliitto SFS on standardisoinnin keskusjärjestö Suomessa. Sen jäseniä ovat valtio ja elinkeinoelämän järjestöt. SFS ohjaa ja koordinoi kansallista standardisointityötä ja vahvistaa kansalliset SFS-standardit. Se huolehtii myös tuotteiden ja palveluiden pohjoismaisesta ja eurooppalaisesta ympäristömerkintäjärjestelmästä.

Lisätietoja: www.sfs.fi

7 Työterveyshuolto suojelee ja edistää terveyttä

Työterveyshuollon tavoitteena on terveellinen ja turvallinen työ ja työympäristö sekä työntekijän terveyden ja työkyvyn ylläpitäminen. Työnantajan on järjestettävä ja kustannettava työntekijöilleen ehkäisevä terveydenhuolto. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, aluehallintovirastot ja työsuojeluviranomaiset valvovat työterveyshuollon lainsäädännön toimeenpanoa. Kansaneläkelaitos maksaa työnantajalle korvauksena 60 prosenttia työnantajan velvollisuudeksi säädetyn työterveyshuollon kustannuksista.

Työterveyshuolto tekee työpaikkaselvityksiä ja niihin perustuvan vaaran arviointeja sekä seuraa työntekijöiden terveydentilaa. Työterveyslääkärit ja työterveyshoitajat seuraavat työssä selviytymistä muun muassa terveystarkastuksilla. Työterveyshuolto osallistuu myös työkykyä ylläpitävään toimintaan työpaikalla.

Lakisääteisen työterveyshuollon lisäksi työnantaja voi järjestää myös sairaanhoito- ja muita terveydenhoitopalveluja. Kansaneläkelaitos korvaa työnantajalle 50 prosenttia työterveyshuollon kustannuksista.

Työnantaja voi hankkia työterveyshuoltopalvelut terveyskeskukselta, järjestää palvelut itse tai yhdessä toisen työnantajan kanssa tai hankkia palvelut yksityiseltä terveyspalvelujen tuottajalta (lääkärikeskuksilta). Vuonna 2007 61 prosenttia yrityksistä ja 32 prosenttia työntekijöistä käytti terveyskeskusten työterveyshuoltopalveluja. Lääkärikeskusten palveluja käytti 36 prosenttia yrityksistä ja 48 prosenttia työntekijöistä. Vuonna 2007 työterveyshuollon piiriin kuului 87 prosenttia työllisestä työvoimasta.

Työterveyshuoltoa kehitetään kolmikantaperiaatteella yleisen sosiaali- ja terveystieteiden politiikan osana. Työterveyshuollon strategiset linjaukset ovat

- terveyden ja työkyvyn ylläpitäminen ja edistäminen
- työelämän laadun parantaminen sekä
- kattavien ja laadukkaiden työterveyspalvelujen turvaaminen.

Nämä linjaukset tukevat työhyvinvointia, työssä jaksamista sekä miesten naisten välistä tasa-arvoa.

8 Tyky-toiminta tukee työhyvinvointia

Työkykyä ylläpitävä toiminta eli tyky-toiminta on tärkeä työhyvinvointia edistävä toimintamuoto. Työpaikalla tyky-toiminnan osa-alueita ovat yksilön terveyden ja voimavarojen edistäminen, ammatillinen osaaminen, työn ja työympäristön kehittäminen sekä työyhteisön ja työorganisaation toimivuuden parantaminen. Tavoitteena on ihmisen voimavarojen ja työn vaatimusten yhteensovittaminen ja tasapaino. Tyky-toiminnassa tarvitaan esimiehen, työntekijän ja työyhteisön hyvää yhteistyötä. Työterveyshuolto ja työsuojeluorganisaatio tukevat työkyvyn ylläpitämistä ja kehittämistä.

9 Kansainvälistä yhteistyötä työsuojelun hyväksi

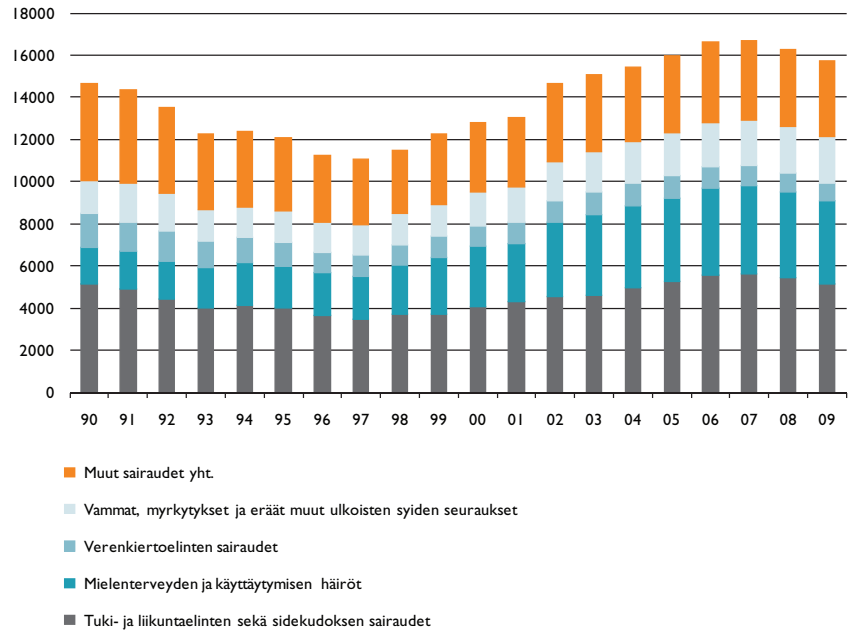
Kansainvälinen työjärjestö (ILO) on vaikuttanut voimakkaasti työsuojelun kehitykseen Suomessa. Suomi on yksi niistä valtiosta, jotka ovat ratifioineet eniten ILO:n yleissopimuksia. Suomi on myös tukenut ILO:n toimintaa hyvien työolojen puolesta koko maailmassa.

Työterveys ja turvallisuus on yksi Euroopan unionin nykyisen sosiaalipolitiikan tärkeimmistä ja edistyksekkäimmistä osa-alueista. Yhteisön toimielimet toteuttavat lainsäädäntöhankkeita ja tekevät yhteistyötä Euroopan työterveys- ja työturvallisuusviraston sekä Euroopan elin- ja työolojen kehittämissäätiön kanssa. Yhteistyössä toteutetaan mm. turvalliseen ja terveelliseen työympäristöön liittyviä tiedotus-, ohjaus- ja edistämistoimia. Suomi pyrkii aktiivisesti sosiaali- ja terveysministeriön johdolla ja Euroopan työterveys- ja työturvallisuusviraston kansallisena koordinaatiokeskuksena vaikuttamaan työterveyden ja työturvallisuuden kehittämiseen Suomessa ja koko EU:n alueella. (Euroopan unioni, 1995-2010)

Pohjoismainen työsuojeluyhteistyö on vilkasta ja monipuolista. Pohjoismailla on keskinäinen työympäristösopimus vuodelta 1989. Euroopan integraation seurauksena yhteistyön sisältö on muuttunut viime vuosikymmeninä. Pohjoismaiden ministerineuvoston alaista yhteistyötä ohjaa työelämäalan yhteistyöohjelma, jossa työympäristö ja työoikeus ovat keskeisiä osa-alueita. Ohjelma painottaa globalisaation merkitystä työsuojelun kehittämisessä ja asettaa tavoitteita työympäristöyhteistyölle. Ministerineuvostolla on pysyvät toimielimet, jotka huolehtivat yhteistyön järjestämisestä. Monenkeskisen yhteistyön lisäksi Suomen viranomaiset ovat kahdenvälisessä yhteistyössä useiden eri maiden työsuojeluviranomaisten kanssa.

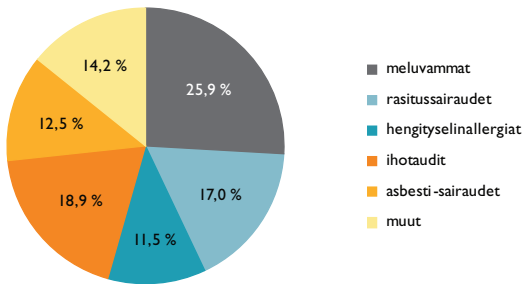
10 Tilastotietoa

Kuvio I. Korvatut sairauspäivärahopäivät sairauden mukaan 1990-2009.

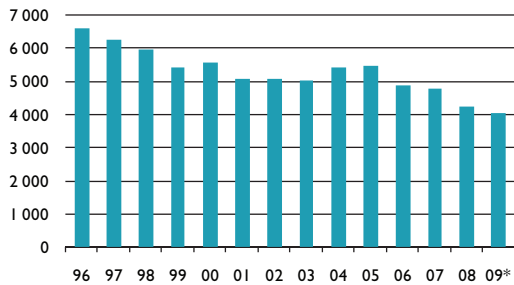
Lähde: Kela

Kuvio 2. Ammattitaudit tautiryhmittäin vuonna 2007.

Lähde: Työterveyslaitos, Työperäisten sairauksien rekisteri

Kuvio 3. Palkansaajien ammattitaudit ja -tautiepäilyt 1996–2009.

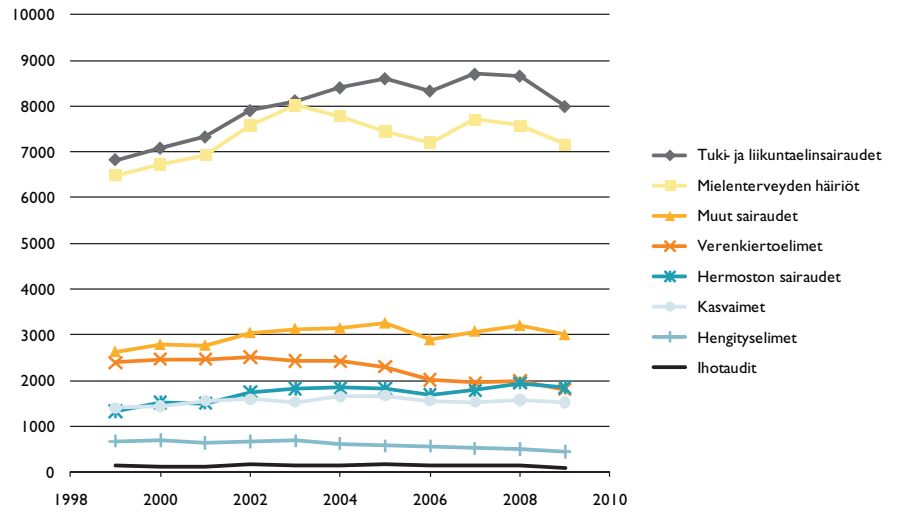

Lähde: Tapaturmavakuutuslaitosten liitto

* ennakkotieto

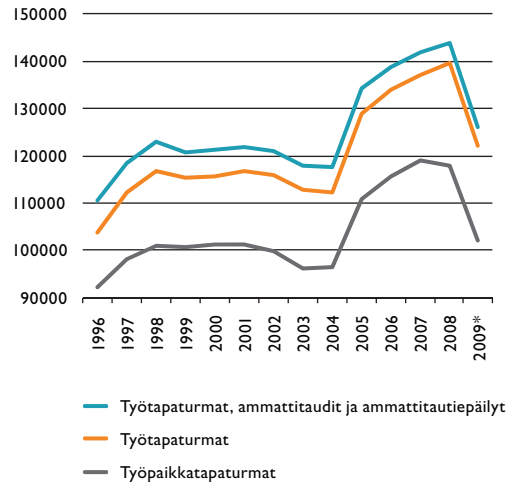
Tilastomuutos (Täky) vuodesta 2005 alkaen

Kuvio 4. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet sairauden mukaan 1999–2009.

Lähde: Suomen työeläkkeen saajat vuonna 1999–2009, ETK, Kuntien eläke-vakuutus, Valtiokonttori

Kuvio 5. Palkansaajien työtaturmat ja ammattitaudit vuosina 1996–2009.

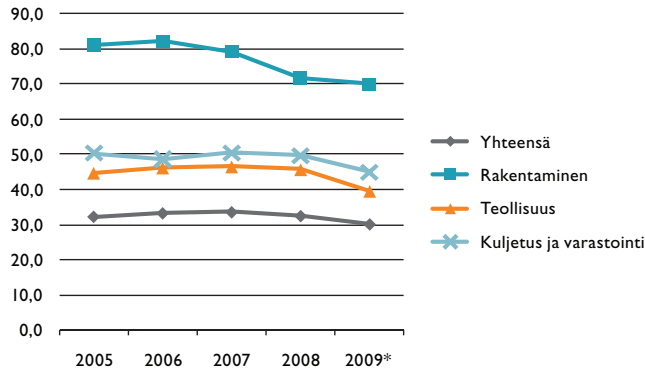

Lähde: Tapaturmavakuutuslaitosten liitto

* ennakkotieto

Tilastomuutos (Täky) vuodesta 2005 alkaen

Kuvio 6. Palkansaajien työtapaturmataajuus päätoimialoilla v. 2005-2009.

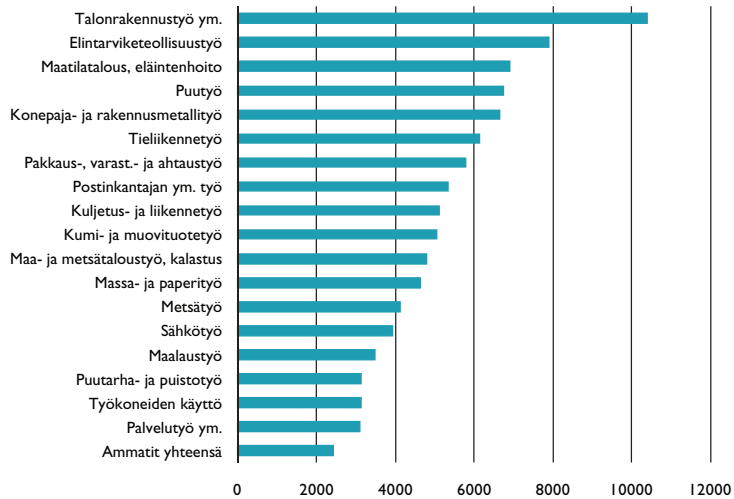

Lähde: Tapaturmavakuutuslaitosten liitto

* ennakkotieto

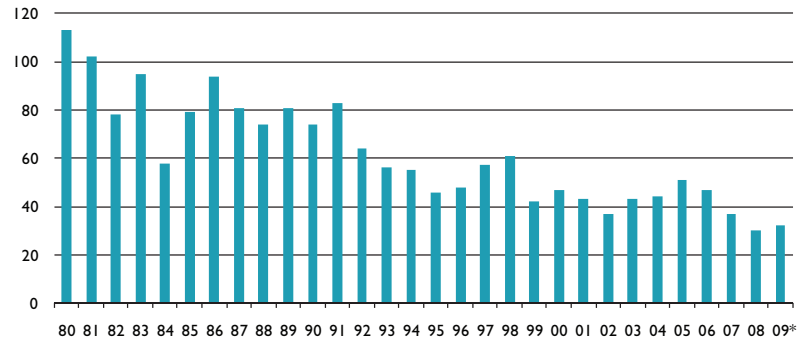
Tilastomuutos (Täky) vuodesta 2005 alkaen

Kuvio 7. Palkansaajien työpaikkatapaturmat ammatin mukaan v. 2008.

Lähde: Tilastokeskus

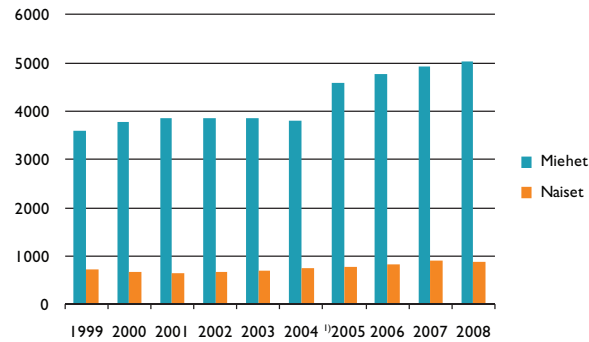
Kuvio 8. Palkansaajien kuolemaan johtaneet työpaikkatapaturmat 1980-2009.

Lähde: Tilastokeskus

* ennakkotieto (Tapaturmavakuutuslaitosten liitto)

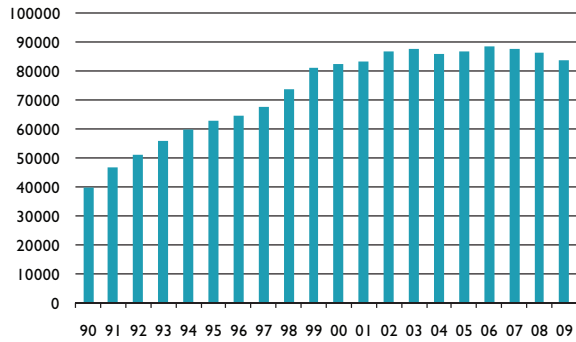
Kuvio 9. Yrittäjien työpaikkatapaturmat v. 1999-2008.

Lähde: Tapaturmavakuutuslaitosten liitto

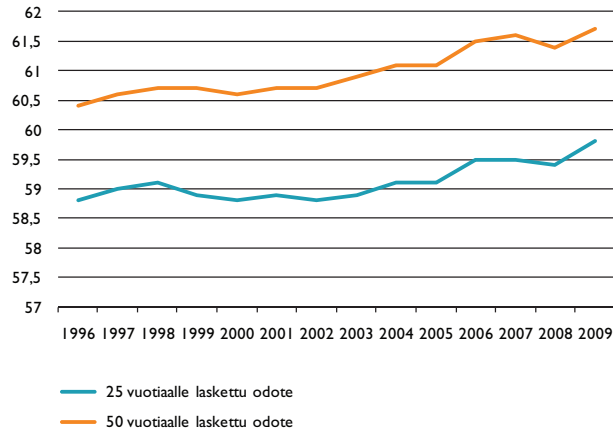
l) Tilastomuutos (Täky) vuodesta 2005 alkaen

Kuvio 10. Kansaneläkelaitokselta kuntoutuspalveluja saaneita 1990-2009.

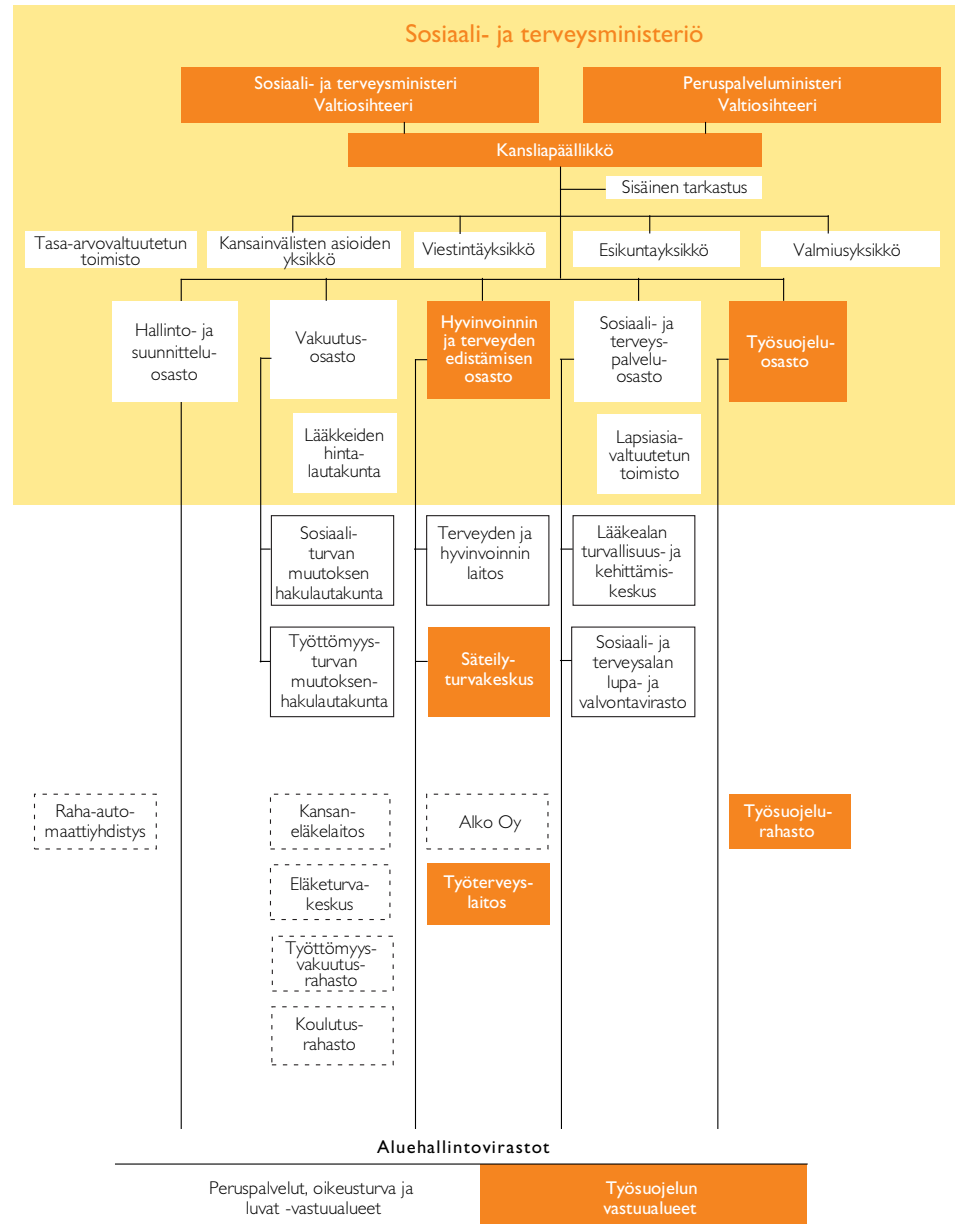
Lähde: Kela

Kuvio 11. Eläkkeellesiirtymisiin odote 25- ja 50-vuotiaille vuosina 1996-2007

Lähde: ETK

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ JA HALLINNON- ALAN VIRASTOT JA LAITOKSET 1.8.2010

Suomen työmarkkinat pähkinänkuoressa

- Suomessa oli asukkaita noin 5,3 miljoonaa vuonna 2008. Miesten eliniän odote oli 81,5 ja naisten 87 vuotta vuodelle 2050 ennustettuna.
- Bruttokansantuote oli 184,7 miljardia euroa vuonna 2008. Se oli noin 34 769 euroa henkeä kohden.
- Työvoimaan kuului vuonna 2008 noin 2,7 miljoonaa suomalaista, joista työllisiä oli 2,5 miljoonaa. Palkansaajia oli noin 87 % ja yrittäjiä sekä heitä avustavia perheenjäseniä noin 3 %.
- Työllisestä työvoimasta naisia oli 1 216 000 ja miehiä 1 315 000. Työllisyysaste oli 15-64 -vuotiailla naisilla ja miehillä 67 %. Vuonna 2008 osa-aikatyössä työskenteli keskimäärin 338 000 henkilöä eli 13,3 % työllisistä. Heistä naisia oli yli kaksi kolmasosaa.
- Vuonna 2008 työllisistä keskimäärin 74 % työskenteli yksityisellä sektorilla, 20 % kunnissa ja kuntayhtymissä ja 6 % valtiolla. Palvelu- alat, metsä- ja teknologiateollisuus olivat tuotannon pääsektoreita Suomessa. Toimialoista julkiset ja muut yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut työllistivät 815 000, teollisuus ja rakennustoiminta 644 000, kaupan ala 314 000, rahoitus, vakuutus ja liike-elämän palvelut 367 000, kuljetus-, varastointi ja tietoliikenne 174 000 sekä maa-, riista-, metsä- ja kalatalous 115 000 työntekijää.
- Vuonna 2008 kuntoutuspalveluja käytti 86 320 henkilöä, joista 66 % oli taustalla tuki- ja liikuntaelinsairaudet ja mielenterveyden häiriöt. (Kuvio 10)

- Työikäinen väestö oli ikääntynyttä. Työvoimasta 18 % oli yli 55-vuotiaita. Eläkkeellesiirtymisen odote työeläkejärjestelmässä oli vuonna 2008 59,4 vuotta. (Kuvio 11)
- Suomessa oli vuonna 2008 yrityksiä 320 952. Kaikista yrityksistä 99 % oli pieniä eli alle 50 henkilö työllistäviä.

(Lähde: Tilastokeskus 2009, Työ ja elinkeinoministeriön Työllisyyskertomus 2008, Työolotutkimus 2008 ja Yrittäjyyskatsaus 2009)